

ז', מכל מקום כיון דחשיבי דעבדי מינייהו פת ומברכין עלייהו המוציא וברכת המזון, נראה¹⁵ דברכתן קודמת אע"ג דלא עבדינהו פת¹⁶.

טו. אמר רב פפא (ברכות מא, ב) הילכתא דברים הנאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין מעוניין ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם, פר"י¹⁷ כגון בשר ודגים וירק וכל דבר מליחה⁽¹⁸⁾ שדרכו¹⁹ לאכול עם הפת בתוך הסעודה אע"פ שהוא אכלו בלא פת. וכן דייסא ורומשליש²⁰ וכיוצא בהן, כיון שעיקר²¹ סעודה²² רגילין להיות.

הגהות חדשות

יד א זה הכלל כל שמברכין לפניו ברכת המוציא מברכין לאחריו ברכת המזון חוץ מפחות מכזית שאין לא לפניו ולא לאחריו ולא כלום. וכל שמברכין לפניו במ"מ מברכין לאחריו ברכה א' מעין ג' חוץ מן האורז שבשלו ועשו ממנו פת שלפניו מברך במ"מ ולאחריו בנ"ר, וכן לפירות האדמה והאילן שאינן מז' מינין מברך לפניו ברכה הראויה לאותו מין ולאחריו בנ"ר. כל הברכות שאמרו אם נסתפק אם ברכה אם לאו אינו חוזר ומברך לא בתחילה ולא בסוף מפני שהן מדברי סופרים, ע"כ (פ"ט).

וצ"ע בסמ"ג (עשין כז) אם אכל ב' מינין כאחד וברכותיהן שוות לפנייהן ולא לאחריהן כגון תפוחין וזיתים או תאנים, לפנייהם בפה"ע על מין ז' ופותר חבירו ולאחריהם נמי נאמר שיהיה פותר חבירו בברכה א' מעין ג' שהרי בכלל תנובת השדה הם. וכן אם אכלו עם היין. אבל אכל מעשה קדירה שאינו אומר על תנובת השדה צ"ע אם יברך בנ"ר לבד ואח"כ ברכה א' מעין ג', סמ"ק ועי' לקמן בה"ג, ע"כ (ס).

שינויי נוסחאות

15. לי (ג.) דחשיב וזכרמן... (ה. ז. ס. ע.).
- טו 1. פי' רבינו יצחק (ב. ג. י.). 2. שרגילין (דפוסים וכ"י). 3. ורימיליש (פרנס), וורמזלש (הגמ"י).
4. שזעיקר (שם). 5. הוס': אין לריך לזכך (ת.).

יד יקותיאל

טו (א) לכאורה לשון זה הוא לאו דוקא, וברבינו יונה הלשון: "שאיין דרך לאכול אותם שלא בשעת הסעודה כמו שדרך לאכול הפירות, אלא דרכן של אלו לאכלן בשעת סעודה להשביע, וכן דייסא וחביץ קדרה וכיוצא בהם שבני אדם אוכלים אותם להשביע, ולפיכך אמר שהדברים הללו שדרך בני אדם לאכלן בתוך סעודותיהם מעיקר הסעודה הם, וכיון שמשביעין וכונתו מתחלה עליהם להשביע אע"פ שאוכל אותם בלא פת אינו מברך עליהם כלל, שנכללים עם הפת עצמו וברכת המוציא שבירך מתחלה וברכת המזון שיברך לבסוף פותר אותם", עכ"ל. וכן ראיתי בביאור הלכה ר"ס קע"ז שכ"כ על מה שכתב שם המחבר בדומה ללשון רבינו דברים שדרך לקבוע סעודה עליהם ללפת בהם את הפת, והעיר ע"ז מדברי תו' ורבינו יונה והרא"ש כנ"ל. ויעז' בשו"ת מהרי"ל החדשות סי' כ"ט שהביא דברי רבינו אלו.

יד יקותיאל

מדפוסים ישנים שכתוב שם ולא מיני מזון, והנוסח שנדפס בכל הדפוסים שלפנינו הוא נוסח שהגיה מגיה א' בדפוס זיטאמיר וכ' שם שהמגיה לא עיין היטב בקונ"א, ושמחתי מאוד בזה, כי ברור שהוא ט"ס וצ"ל כנוסח דפוסים הישנים, ולפלא שכל המוציאים לאור ספר שו"ע הרב לא תקנו זה].

והמעייין בלשונו של רבינו איך שהעתיק פי' הר"י יראה ששינה הלשון ממש"כ בתו', כי התו' כ' שרגילים לאכלן עם הפת כגון בשר ודגים וכל מיני קדרה, היינו שבחדא מחתא מחתינהו ללפתן עם מיני מזון, אבל רבינו עשה כאן שתי חלוקות: "בשר ודגים וירק וכל דבר מליחה שדרכו לאכול עם הפת בתוך הסעודה וכו', וכן דייסא ורומשילש וכיוצא בהן כיון דעיקר סעודה רגילין להיות", עכ"ל, והיינו ממש כסברא שחילק בקונ"א בשו"ע הרב הנ"ל דמיני מזון עיקר סעודה הם, אבל בבשר ודגים שהם מיני לפתן כל מעלתן לפטור כיון שדרכן לאכול עם הפת, ולפ"ז לשון זה הוא באמת מדויק.

היוצא מזה, שנולדה לנו פלוגתא חדשה בין רבינו ובין שאר הראשונים בשיטת הר"י בעל התו', דלרבינו פשיטא דמיני מזון כגון דייסא וכדומה דאף דאינו חפץ לאכול פת יכול לאכול ולפטור אותן מברכה, ולזה יש לנו רא"י ברורה שרבינו סובר כך מהתו' שהביא האבן העזר הנ"ל בשם רבינו שעשה כן בעצמו ומעשה רב, ובמיני לפתן עדיין ספיקת מג"א במקומה עומדת, ולדעות שאר הראשונים אין לחלק בין לפתן ומיני מזון ובשניהם יש להסתפק כספיקת המג"א. וכנראה דבזה גם פליגי למעשה המ"ב עם הרב בשו"ע שלו הנ"ל, דהרי

אמנם לענ"ד יש להעיר בחילוק לשונות אלו. דהנה המג"א ר"ס קע"ז שם מסתפק למעשה, במי שאינו אוכל פת אלא בכוונה לפטור את המאכלים בברכה, דלא שייך בכה"ג סברא שהם נטפלים לפת, אם יכול לעשות כן, דסוף סוף נימא דאזלינן בתר רוב העולם שקובעין סעודה על הפת או לא, עיי"ש שהניח בצ"ע. ובס' אבן העזר שם ובס' קע"ד חולק על ספיקתו וכתב דפשוט דפת פוטר בכל אופן אף דאינו חפץ לאכול פת בעצם, ועיי"ש שהביא רא"י לדבריו מד' התו' ברכות לח, א ד"ה מר שכתבו דבנילו"ש צוה מהר"ם (הוא רבינו) לברך המוציא על הפת תחלה כדי לפטור מברכה, הרי דאף דאינו חפץ עתה לאכול הפת יכול עכ"ז לאכול פת ולפטור המאכלים מברכה, עכ"ד. וראיתי בשו"ע הרב סי' קע"ז בקונטרס אחרון סק"ב שכנראה מדבריו הקצרים שם שמיישב דברי המג"א, דכל ספיקתו אינו אלא בלפתן (היינו בשר ודגים וכדומה) דבעצם אינם סעודה, אבל מה דאינן לפתן והם בעצם למזון ולשובע בזה מודה מג"א דיכול לאכול פת רק בכוונה לפטור, כמש"כ התו' הנ"ל.

[ובעסקי בזה יש להעיר, שלפ"ז מוכרח שמש"כ בפנים בשו"ע הרב שם סי' קע"ז סעי' א' במוסגר שם בהעתקתו דין המחבר וספיקת המג"א בזה"ל: "בד"א כשקבע סעודתו על הפת שאז כל המאכלים שהם מיני לפתן או מיני מזון", שתיבת או מיני מזון הוא ט"ס, שהרי בקונטרס אחרון כ' להדיא דבמיני מזון אף באינו חפץ לאכול פת כ"א לפטור עושה כן לכתחלה וא"צ דוקא קביעות. ומצאתי בס' קצות השלחן סי' מ' בבדי השלחן אות ב' שהביא

וכן כל משקים שבאים בתוך הסעודה, מחמת סעודה חשיבי, ואין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם, חוץ מן היין הואיל וגורם⁶ ברכה לעצמו טעון ברכה^(ב) לפניו ולא לאחריו, כדתנא במתניתין⁷, ולא לאחריו. כדמוכח בערבי פסחים (פסחים קג, ב), בעובדא^(א) תלמידי דרב דמר בריך אכסא קמא ואכסא⁸ דברכתא, אלמא דלא בריך בתר כסי⁹ שבתוך הסעודה על הגפן ועל פרי הגפן, דאי בריך אם כן הוי הפסק בלא ברכת המזון. ומהאי טעמא לא מברכינן בורא פרי האדמה על המרור, משום דהוי דברים

שינויי נוסחאות

6. וקוצע (ת'). 7. לפניו... (א) חלל לא... (הגמ"י). 8. נמלא דברכתא (ת'), ומר בריך אכסא דברכתא (ח). 9. אכסא (א. ב.), נמרי כסי (ת' הגמ"י, ג. ה.). ז-ט.

אוצר החכמה

יד יקותיאל

הבאנו לעיל מש"כ בביאור הלכה על לשון המחבר ללפת, וכמ"ש ברבינו יונה הנ"ל, וכן במ"ב שם סק"ג שהעתיק ספיקת המג"א לא מחלק בין לפתן ומיני מזון, והגם שראה ד' שו"ע הרב וכדמ' בשעה"צ שם אות ד' מ"מ להלכה לא מביאו כלל, אבל הרב מכריע למעשה כנ"ל לחלק בין לפתן למיני מזון וכדמשמע מלשון רבינו, ולמעשה דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. (ב) לשון זה צ"ע, דלפנינו במסכת ברכות ליתא במשנה כלל דא"צ ברכה לאחריו, ונראה דצריך להגיה טעון ברכה לפניו כדתנן במתני' והוא במשנה ברכות מא, א, ולא לאחריו, כדמוכח בערבי פסחים. וסייעתא לזה מצאתי בנוסח שבת מהר"ם שכ' שם בזה"ל: "טעון ברכה לפניו ולא לאחריו כדמוכח בערבי פסחים וכו'", ודו"ק. (ג) ראי' זו הביא גם תלמיד רבינו הוא הרא"ש בברכות פ' כיצד מברכין סי' כ"ו. ובאמת העיר שם במעדני יו"ט אות ש'

דלשון תלמידי דרב דנקט לא מדוקדקת, דהא דחד בריך אכסא קמא ואכסא דברכתא הובא שם בפסחים בתר הא דתלמידי דרב, והא עובדא הי' באמימר ומר זוטרא ורב אשי עיי"ש, ע"כ הערתו. וצ"ל דהא דנקט לשון תלמידי דרב, דבגמ' פסחים קאמר התם דהא דמר זוטרא בריך אכסא קמא ואכסא דברכתא, דס"ל כתלמידי דרב דאחר הב לן ונברך אסור למשתי. (ועיי"ש בפ' ערבי פסחים ברא"ש סי' י' שהעתיק עובדא דתלמידי דרב בתר עובדא דאמימר ומר זוטרא ורב אשי, להיפך מהסדר שהובא בגמרא לפנינו, וכנראה העתיק כן הרא"ש מלשון הרי"ף כדרכו כי כסדר זה נוגע למעשה, עיי"ש בגמ' וברי"ף ודו"ק, וזה יתן עוד טעם לשבח לביאור זה ודו"ק). ועיין ברשב"ם שם בפסחים ד"ה אסור שכ' שם ג"כ כדעת רבינו דיין נפטר בברכת המזון, אבל לא הביא ראייתו של רבינו, וכן ברא"ש שם הביא ד' רשב"ם ולא הביא מש"כ בעצמו בברכות כנ"ל. וצ"ע. ובתו'

הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה¹⁰, (אע"ג דאית' לשם מצוה, (ד) חשיב¹¹ כבא מחמת סעודה, (כגון) [כמו] פסח שנאכל על השובע ואין מלפתין בו את הפת. תניא בתוספתא (פסחים פ"י ה"ג) שמברכין [עליו] על אכילת פסח ולא שהכל. אבל מה שפי' רש"י¹² (שם ד"ה דברים) דברים הבאים מחמת¹³ סעודה¹⁴ שמלפתין בו את הפת, לא נהירא (ה) דמתניתין היא¹⁵ (ברכות מד, א) דכל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופטור¹⁶ על הטפילה. ועוד מדפריך עלה יין נמי ניפטריה פת, אלמא בלא טפילה איירי, דאי פריך יין ששרה בו את פתו נפטריה [פת, מאי קשיא ליה, היכא אמרינן דלא פטר פת] כי האי גונא (טעונין ברכה שהם).

דברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה, טעונין ברכה לפנייהם ולא לאחריהם, כגון פירות שאין¹⁷ מלפתין בהן את הפת ואין (כאן) באין להשביע אלא לעכל¹⁸ המאכל, ואפילו אכלו בתוך הסעודה, טעונין ברכה לפנייהם ולא לאחריהם.

ולאחר הסעודה, פירוש לאחר שמשכו ידיהם¹⁹ מן הפת קודם ברכת המזון,

שינויי נוסחאות

10. "צמוך הסעודה" חסר ב ד-ט. כמו פסח דלמי משום מלוה (ב). 11. כמו צמוך הסעודה (א). 12. ר"י (ת). 13. צמוך (מ). 14. הוס': צמוך הסעודה (ה.ו.כ.ל.ע). 15. דמין (א). 16. ופטר את (ת' וכ"י), ומניס את (מ). 17. דרכן רגילין ללפת... (דפוסים וכ"י). 18. בהן את המאכל (ג). 19. מלאכול פת (ז.ס.).

יד יקותיאל

שם ד"ה אנא כ' רק דאין מנהג לברך אחר יין שבתוך הסעודה. (ד) ביאור דברי רבינו, דקשי' ל' כיון דכל אכילתו הרי אינה אלא מטעם מצוה, א"כ למה יהא נחשב כדברים הבאים מחמת הסעודה, ולא ביאר הטעם. ובתו' ברכות ריש מב, א הלשון: "אלא ודאי טעמא הוי כיון דרחמנא קבעי' חובה דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו הוי כמו דברים הרגילין לבא מחמת הסעודה דפת פוטרותן", עכ"ל. וברבינו יונה הטעים הדברים וז"ל: "והטעם, מפני שכיון שמתחלה היתה כוונתו לאכלם שהי' יודע שמחויב הי' באכילתן, דברים הבאים מחמת הסעודה הוו והוו להו טפילה לפת, ולפיכך אינו מברך עליהם בורא פרי האדמה אלא ברכת המצוה לבד וכו', והכי תנן בפסחים קיד, א בהדיא עד שמגיע לפרפרת הפת, דמשמע דטפילה הוו לפת, ומזה הטעם נמי היו מברכין על הפסח לאכול את הפסח ולא היו מברכין שהכל וכו' מפני שטפל הוא אצל הפת שאכל מתחלה כיון שחייב באכילתו וכו'", עכ"ל. ובזה מוסברים כל דברי רבינו כאן. (ה) קושיות אלו על דעת רש"י תמצא

כל מה שהביאו אז לפניהם בין²⁰ מיני מליחה²¹ בשר ודגים, בין מיני פירות, מעוניין ברכה לפניהם²² ולאחריהם.

ודין שלישי זה אינו נוהג בזמן הזה בינינו, כי אין אנו מושכין ידינו מן הפת עד ברכת המזון²³, ואם כן אפי' מה שאכלו לבסוף מעוניין ברכה לפניהם ולא לאחריהם.

ודייסא בתוך הסעודה הוי כמו דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה ואין מעון ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם כן פירש בערוך בערך דבר, (ב)ע"ש. (ו)דלא כפי' רש"י שפי' (שם ד"ה שלא) דמעוניין ברכה לפניהם ולא לאחריהם²⁴. ואם תאמר מאי שנא דייסא מפת הבא בכיסנין²⁵, דאמר בסמוך דמעוניין ברכה לפניהם²⁵ ולא לאחריהם. ויש לומר דייסא באה להשניע והוא עיקר סעודה, אבל פת הבאה בכיסנין באה (ו)לתענוג להקל מכבוד המאכל, כדאמרינן (עירובין כט, ב) הני כיסני מעלו לליבא²⁶.

הגהות חדשות

טו א ועל הפת הבא בכיסנין רש"י⁽¹⁾ ור"ת פסקו דמיירי בתוך הסעודה דווקא, ע"כ (ו). ב "אבל פת הבא בכיסנין וכו'" לאחר אכילה וברכת המזון היו רגילין להביא כיסנין והן קליות לפי שיפין ללב כדאמרינן בעלמא כיסני מעלי לליבא, ומביאין עמהן פת נילושה בתבלין כעין אבלדי"ש שלנו, ויש עושין אותן כמין ציפורין ואילנות ואוכלין מהן דבר מועט ומתוך שנותנין בהן תבלין הרבה ואגוזים ושקדים ואוכלין מהן דבר מועט לא הטעינו ברכה לאחריה מעין ג',

שינויי נוסחאות

20. כל מיני (ח). 21. בין מיני... (ה. ע.). 22. ולא לאחריהם (פ.). 23. הוסי': והוי הכל מוך הסעודה עד שינכרו ברכת המזון (הגמ"ר). 24. אכל לא... (ב.), ולאחריהם (מ. ו.), אין צריך לצרך (מ.). 25. ולאחריהם ? (ו.).

יד יקותיאל

יישובם בחי' הרשב"א ברכות שם וכן ברכות ובראשונים שם יישבם בראבי"ה ברבינו יונה שם, ובת' מהר"ח אור זרוע סי' עיי"ש. ס"ח ביאר שיטת רש"י בדרך חדשה (ז) ראה בהג"ה בסמוך. עיי"ש. (ח) דברי רבינו אלו הובאו במג"א סי' (ו) וכדעת רש"י אמנם ס"ל לכמה קס"ח סקכ"א עיי"ש. [ובתפ"ו הביא ל' רבנואתא, ע' בראבי"ה ברכות סי' קי"ז, רבינו כאן בשם מג"א שמפרש פסקא זו על ובס' האגודה ברכות סי' קנ"א הביא כן גם בשם שערם דרבינו שמואל בן חפני ועיי"ש. והקושיות שעמדו ע"ד זו בתו' לשון רבינו בחילוקו בין דייסא לפת הבאה

הגהות חדשות

מידי דהוה אפת אורז ודוחן דאמרינן בפרקין בתחילה מברך במ"מ ולבסוף ולא כלום, עכ"ל^(ט).

יד יקותיאל

בכיסנין, ולזה גם התחלת לשון המג"א פי' שאין אוכלין לשובע הוא מש"כ רבינו דפת הבאה בכיסנין אינה כד"סא הבאה לשובע, ודו"ק].

והנה הטו"ז שם בסי' קס"ח סק"י הביא בשם ס' עמק ברכה בהג"ה [הוא שם בחלק ראשון כלל ב' אות ד', וכותב ההגה הוא השל"ה], שכתב לחלק בין לחמניות וכיסנין לבין פירות, דבפירות אפילו אוכל אותם בתוך הסעודה דרך קביעות אכילה לא דרך קינוח נקרא שלא מחמת הסעודה וצריך ברכה לפניו, אבל בכיסנין ולחמניות תלוי בדעתו, אם אוכל אותם דרך קינוח צריך לברך עליהם אף בתוך הסעודה, ואם בתורת מזון נקרא מחמת הסעודה וא"צ ברכה לפניו. [ובזה יישב סתירת לשונות הטור עיי"ש, וככל דבריו ממש נמצא בדרישה סי' קס"ח אות ב' עיי"ש ופלא].

והטו"ז חולק ע"ז, ולדעתו גם בכיסנין ולחמניות אינו תלוי בדעתו כלל ומברך תמיד לפניו אף שכוונתו לשובע, עכ"ד. וראיתי בלבושי שרד ע"ד מג"א הנ"ל, שמסתפק בכוונת המג"א, דלכאור' משמע מדבריו דאם באמת כוונת אכילת הכיסנין והלחמניות לשובע א"צ ברכה לפניו, ושוב כ' דאין זה מוכרח, די"ל בכוונת מג"א כיון שאינו אוכל לשובע היינו שאוכל רק מעט ובכה"ג ודאי כוונתו לתענוג, ושוב כתב להכריע כן דגם דעת מג"א כהטו"ז בזה, ודלא כהעמק ברכה, ממש"כ המג"א שם בסקכ"ה דמעשה קדרה תמיד הם מחמת הסעודה, והיינו שכן דרך העולם שאוכלים

אותם למזון, ומשמע בהדיא דאפילו אם אוכלין לשם תענוג בטלה דעתו וכהטו"ז, ממילא בכיסנין תלוי ברב או במעט כדברי הטו"ז, עכ"ד.

ודבריו הקדושים נפלאו ממני, איך בשעה שעיין בדברי המג"א סקכ"ב לא הרגיש שמש"כ שם בדין מעשה קדרה הם בשם השל"ה, והוא ג"כ בס' עמק ברכה בחלק ראשון כלל ד' אות ב', ושם כ' השל"ה בעצמו בהג"ה לחלק בין דין כיסנין ולחמניות לבין מעשה קדרה כגון עפיל פלאדין או פאודלי פלאדין שאם הם באים תוך הסעודה ומחמת הסעודה הם באים תמיד, משא"כ פת כיסנין ולחמניות, וע"כ שפיר תלוי בדעתו, [ואולי לא ידע בעל הלבושי שרד כי העמק ברכה והשל"ה הם אחד כאן].

וע' במ"ב שם סקמ"א דפשיטא לי' בדעת המג"א כדעת העמק ברכה ודלא כהטו"ז עיי"ש בשעה"צ אות ל"ט, וכ"מ בשו"ע הרב שם סעי' י"ד ובמ"מ שם, ודו"ק. ונראה דממה שמביא רבינו להסתפק להלן בדין פירות עם פת אם מועיל לקבוע סעודה עליהם לפוטרם מברכה ראשונה עיי"ש, ובכיסנין ולחמניות לא נסתפק, יש קצת ראי' לדינו של השל"ה דבכיסנין ולחמניות תליא יותר בדעתו, וכדנקטו הפוסקים להלכה כנ"ל, ובפירות יש כמה חילוקי דינים, ויתבאר אי"ה להלן בדברי רבינו.

(ט) לשון רש"י ברכות מא, ב ד"ה פת הבאה.

ולחמניות שהן²⁶ דקות שקורין נילש בלע"ז²⁷, נראה דלא פטרה להו [פת] מברכה שלפניהם, דלא חשיבי מחמת סעודה טפי מפת הנא בכיסנין בתוך הסעודה שמעונין ברכה לפניהם^(*) ולא לאחריהם²⁸. ויש להסתפק²⁹ אם אדם אוכל בתחילת סעודתו^(*) פת ופירות והם עיקר סעודתו, אם יברך עליהם אם לאו, כי סברא הוא שלא יברך עליהם כדאמר

הגהות חדשות

ותימה לדבריו דאם אוכל מהם כזית למה לא יברך אחריהם, אבל לפי דברי הרב ר' מאיר אתי שפיר דהכא עסקינן בדאכיל ליה קודם ברכת המזון. ונ"ל דטעות סופר הוא מה שכתוב בקונטרס דהא במשנה "בירך על היין שלפני המזון" פרש"י (מב, א) דכיסני נאכלין קודם ברכת המזון. וע"כ י"ל כמו שפירש"י בריש פרק כיצד (לו, א) ולבסוף ולא כלום, ר"ל שאין מברכין עליו ברכה א' מעין ג' אלא בנ"ר (י. ח).

ג האי פת בכיסני שהוא בצק שממלאין עם בשמים וענבים של לועז ואופין אותה על הכירה (טו).

שינויי נוסחאות

26. קטנים (ב.), "דקות" חסר בת. 27. ונל"א אונלטש (ג.). 28. ולאחריהם ? (ח.). 29. נדנר (ת.).

יד יקותיאל

(י) במרדכי פ' כיצד מברכין סי' קל"ז הוסיף קטע שלם אחר תי' ולא לאחריהם, וז"ל: מק"ו, ומה פת הבאה בכיסנין דאי קבע עלי' סעודתא צריך לברך עליו המוציא וג' ברכות אפ"ה לא חשיב מחמת הסעודה, כ"ש ניל"ש שהם לחמניות דקות דלא חשיבי מחמת הסעודה, עכ"ל. והרמ"א שהוא המגיה במרדכי שלפנינו העיר ע"ז, כי במרדכי ישן אינו. אבל בב"ח וטו"ז סי' קס"ח העתיקוהו. וע' הגהמ"י ברכות פ"ד אות ט' ובתשב"ץ ות' מהר"ם ובכל הכת"י דליתא לקטע זה שם. ובעיקר דברי רבינו כאן כבר נתבאר לעיל סי' ז' אות ג' עיי"ש.

(יא) ע' ב"י סי' קע"ז שהביא בשם מרדכי לשון זה, והוא דעת רבינו, ודייק מזה דבקובע סעודה על פירות אם אוכלן תחלה עם הפת ואח"כ בלא פת א"צ תו ברכה עליהם, ולא כדעת הרא"ש והטור דבכל גווני שקובע

סעודתו על הפירות אף בלא אכל כלל פירות עם פת נפטר מברכה ראשונה, וכן הביא פלוגתא זו להלכה בשו"ע סי' קע"ז סעי' ג' עיי"ש, והכריע המחבר להחמיר כדעת רבינו. ושיעור כמה פירות צריך שיאכל עם פת, ראיתי בשו"ע הרב שם סעיף ד' שכ' וז"ל: "ולכן טוב שיאכל תחלה מעט עם פת ואז אף אם אח"כ אוכל מהם בלא פת א"צ לברך עליהם, ואפילו אין דעתו לאכול עוד עם פת כיון שעיקר קביעת סעודתו הי' עליהם ללפת בהם את הפת", עכ"ל. ובמ"מ ציין מקורו מרבינו יונה, אולם בביאור הלכה שם ד"ה טוב העתיק לשון רבינו יונה שכ', דמכיון שמזה עשה עיקר לפתן שלו מתחלה וכו', הרי שבעינן עיקר לפתן מהפירות ובודאי במעט לא סגי, עכ"ד. וצ"ל דס"ל להרב דאם מלפת בהם בתחלת הסעודה בזה נראה שזה עיקר קביעת

בירושלמי (ברכות פ"ו ה"ה) רב הונא אכל תמרים עם פתו, אמר ליה רבי חייא בר רב אשי פליג את על רבך³⁰, שיבקן בתר מזונך ואז תברך עליו תחילה וסוף, אמר ליה אינון עיקר מגיסתי³¹, פי' הם עיקר אכילתי³².

והיבא דבאמצע סעודה אוכל פירות עם פת, איבא למימר³³ כיון דאין דרך ללפת בהן את הפת טעונין ברכה לפניהם³⁴, והא דאמר ליה שיבקן בתר מזונך ולא לאמצע המזון, משום ברכה דלבסוף קאמר, וצ"ע. וירא שמים (י"ב) האוכל פירות בסעודה, יאכל מהם קצת תחילה בלא פת ויברך עליהם, ואחר כך יאכלם בין בפת בין בלא פת.

ועל היין שבתוך המזון³⁵ פי' לעיל שאין צריך ברכה לאחריו, לאפוקי (י"ג) ממחזור ויטרי שכתב דאין ברכת המזון פוטרת³⁶ אלא מיני מזון וליפתן. ועל

הגהות חדשות

ד כתב הרא"ש (ברכות פ"ו סי' כח), מי שקבע סעודתו על הפירות סברא שלא לברך אפילו אכל מעט בלא פת, אבל אם לא קבע עיקר סעודתו על הפירות אע"פ שמלפת בהן את הפת אם אכל מתחילה מעט בלא פת צריך לברך עליהן, א"ז (סי' קעז) ומרדכי פ"ו דברכות (סי' קלה) (ע).
ה אין צריך לברך על היין שבתוך הסעודה ואפילו אין לו כוס לברכת המזון, אשירי^(י"ד) (ו. ז. ס).

שינויי נוסחאות

30. רבך שצקן (ת'). 31. סעודתי (ב.), מזונותי (י.). 32. סעודה (ו. ז. ט. ע. ק.). 33. למיתלי (הגמ"י), היכא שאין דרכו (ת'), כיון דצאין... (ח'). 34. הוסיף: ולא לאחריהם (ק.). 35. הסעודה (ח. א. ו.). 36. מזכרה דלכסוף (ב. י.).

יד יקותיאל

סעודתו, שהרי דייק עיקר לפתן שלו מתחלה. (יג) עיי"ש ח, ב. ומתוך כך אמר ר' והוא ומ"מ מדברי רבינו ולשונו מוכרחים ביותר לומר כדעת הביאור הלכה, שהרי כתב אם אוכל בתחלת סעודתו פת ופירות והם עיקר סעודתו, ע"כ למעשה יש להורות בזה כדעת הביאור הלכה.
(יב) גם דברי רבינו אלו הובאו להלכה בנו"כ שו"ע סי' קע"ז סעי' א', עיי"ש במג"א סק"ג שהביא ל' רבינו אבל לא בשמו רק בשם הג"מ והוא בהגהמ"י ה' ברכות פ"ד אות ט' עיי"ש שהעתיק מד' רבינו כאן, וכ"ה בב"ח שם סוד"ה וכתב א"א הרא"ש בשם מרדכי הארוך בשם רבינו, וכ"ה במ"ב שם סק"י.
(יג) עיי"ש ח, ב. ומתוך כך אמר ר' והוא רבו של בעל מחזור ויטרי הוא רש"י, ובתו' פסחים קג, א ד"ה אנא הביאו כן להדיא בשמו בזה"ל, ורש"י פירש בתשובה דצריך לברך אחריו (אחר יין שבתוך הסעודה), ובתו' שם מסקי שאין המנהג לברך אחר יין שבתוך הסעודה. [ובתשובות רש"י הוצאת אלפנביין סי' פ"ז הביא ד' המחזור ויטרי, ונעלם מעיני דברי התו' הנ"ל]. וע' ספר הפרדס ה' סעודה לשון דומה למה שהביא רבינו בשם המחזור ויטרי. וכדעת רבינו נפסק להלכה בשו"ע או"ח סי' קע"ד סעי' ו'.
(יד) ראה ברא"ש פסחים פ"י סי' י'.

יין (שבתוך) של³⁷ ברכת המזון צריך לברך אחריו ברכה מעין שלש, לאפוקי
(טו) מה"ג שכתבו דלא צריך¹³⁸.

כתוב (יח) במחזורים³⁹ שיש לברך (עליו) על המים בתוך הסעודה, והטעם פי'
ה"ר (יח) (יו"ט) [בן⁴⁰ ריב"ן⁴¹], דדווקא פת פומרת כל מיני משקין דוייני,

הגהות חדשות

ו ורשב"ם פי' בערבי פסחים (קג, ב ד"ה אסור) דברכת המזון פוטרן מק"ו, דהשתא ברכה א'
מעין ג' פוטרן ג' ברכות מיבעיא. וא"ר אלחנן דאינו ק"ו גמור דדברים הבאים לאחר הסעודה
שלא מחמת הסעודה דהיינו קודם ברכת המזון יוכיחו דטעונין ברכה לפניהן ולאחריהן ואין
ברכת המזון פוטרן, וכן דברים הבאים אחר הסעודה מחמת הסעודה לרב ששת. ומ"מ אין
צריך ברכה לאחריו דהא דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה הפת פוטרן, ומ"מ
צריך ברכה לפניו הואיל וקובע ברכה לעצמו. אבל על היין של כוס ברכת המזון פי' בה"ג דאין
צריך לברך אחריו על הגפן, ולא ידענא טעמייהו ושמא חושבו כבא מחמת הסעודה ואע"פ
שהפסיק ברכת המזון, וזהו אינו נכון, ע"כ (פ"פ).

וכן פסק רבינו שמואל שאם שתה רביעית בטעימת בהמ"ז שצריך לברך אחריה ברכה א'
מעין ג' ומפרש דברי ה"ג שלא טעם אלא מלא לוגמיו שהוא פחות מרביעית, ע"כ (ו).
יש להוכיח בגמרא פרק אלו דברים בראשו ובסופו דלביית הלל ברכה טעונה כוס והלכה כמותן,
גם נראה דדווקא ג' אבל בפחות לא. וכן ראיתי בפירוש הברכות של מה"ר מנחם ישראל^(טז) (י. ח).

שינויי נוסחאות

37. שלחמך (ב. י.). 38. הוסי': וכן לימא צמוס' צערני פסחים (ס.). 39. מחזור ויטרי (ת.). 40. וכן (ו. ע.).
41. ריב"ק (ב. י.), ריב"ס (ג.), ר"מ, (ד.), והטעם פי' ריב"ן (ת.).

יד יקותיאל

(טו) דעת הבה"ג הובא ברשב"ם פסחים (טז) ל.מ.
קג, ב ד"ה אסור לכו וכו', וברא"ש ברכות
פ' כיצד מברכין סי' כ"ז כ' עליו: "ומילתא
דתמיה היא ולא מסתבר כוותי'", ובב"י סי'
ק"צ ד"ה ויברך מביא בשם הסמ"ג דט"ס
הוא בה"ג, והב"י מיישב שם שיטתו, ובס'
מאמר מרדכי שם דחה יישובו של הב"י על
הבה"ג, וסיים ומ"מ כיון שהסכימו הפוסקים
שלא כדברי בה"ג הכי נקטינן, וכ"פ שם
בשו"ע סי' ק"צ סעי' ב', וכד' רבינו. וע'
מש"כ לעיל בהגהות חדשות על סי' ב' אות
א' ומש"כ עה"ג שם ביד יקותיאל.

(יז) בת' מהר"ם ובכל הכת"י אי' כבפנים,
ובתשב"ץ אי' במחזור ויטרי, והוא לפנינו
במחזור ויטרי בסי' נ"ד ובסי' ע"ג, וכבר
הביאו התו' בברכות מא, ב ד"ה אי הכי
דעת המחזור ויטרי בזה עיי"ש.
(יח) בדפוס ראשון אי' יונה, והוא ט"ס
כדמוכח ברוב הכת"י ובת' מהר"ם אי' יו"ט,
וכ"ה ברא"ש פ' כיצד מברכין סי' כ"ט
ובמרדכי שם סי' קל"ו ובתו' ריה"ח ברכות
מב, ב ד"ה אי הכי בשם רבינו יו"ט בה"ר
יהודה חתן רבינו שלמה (וה"ר יהודה הוא

חוי' מיי' הואיל וקובע ברכה לעצמו, אבל מים דלא זייני לא פוטר, דתנן (עירובין כו, ב) הנודר מן המזון מותר במים ובמלח⁴². ואין נראה⁴³, שאין הטעם תלוי בכך, שהרי יין פוטר כל מיני משקין אע"ג דברכתו בורא פרי הגפן ולא דמי להו, אלא משום חשיבותו פטר להו, ה"נ פת דחשיב טפי פטר כולהו⁴⁴ חוי' מיי'. (י"ו) וה"ר יוסף פי' דשאר משקין לא חשיבי באין מחמת סעודה⁴⁵ חוי' מיי', דמיגרר ומתאווה אדם לאכול על ידו ולהכי פריך על יין נמי נפטרי' פת⁴⁶, פי' ⁴⁶

הגהות חדשות

ז לכאורה מיירי בלא סעודה דאי בהדי פת תיפוק ליה דפת פוטר ליה, דאפילו יין ר"ל בסמוך בגמרא דאיפטר אי לא דייק דקובע ברכה לעצמו, אלא ע"כ מיירי בלא סעודה ואפ"ה יין פוטר. ולית הלכתא כוותיה שהרי מפת פוטר אין הלכה כמותו א"כ גם מהא דיי' פוטר לית הלכתא כוותיה — אבל בשערים דרב שמואל פסק כוותיה — תוס' (ברכות מא, ב ד"ה ויין) ומרדכי (פ"ו סי' קלו) ואלפס (ל. ט).
ח ורבינו יואל הלוי פי' (כ) הכי, יין נמי כי פטר בפת באם הלכתא הפת כיון ומשני שאני יין

שינויי נוסחאות

42. להכי לא פטר (הגמ"י). 43. שהרי אין... (כ). 44. להו (ד-ט), מים וכל מיני משקין חוץ... (ב. י.).
45. הוסיף: ופשיטא דלא פטריה פת חוץ... (ו. ל. ט. ע.). 46. ר"ת (ק), ופי' (ת).

יד יקותיאל

הריב"ן חתן רש"י, וכ"ה ממש הלשון וכנראה שלשון ואין נראה הוא לשון הר"י, באו"ז סי' קנ"ה עיי"ש.
ועל ראית רבינו יום טוב הביא במרדכי הנ"ל תשובה והשגה, וכנראה מאו"ז הנ"ל שכותב התשובה הוא רבינו יצחק ב"ר שמואל. (עיי"ש שקרא לרבינו יו"ט דודי, והנה סתם רבינו יצחק ב"ר שמואל הידוע שהוא הר"י הזקן בעל התוספות שהי' בן אחותם של רבותינו הרשב"ם ר"ת וריב"ם, נמצא שהיתה אמו של הר"י בת דודו של רבינו יו"ט, וקשה להבין למה קראו דודי, וכ"ז טעון בירור). ובאמת התשובה ההיא מרומזת בקיצור בתו' ברכות ריש מב, א בשם ר"י ור"ת עיי"ש, והן הן הדברים שכתב כאן רבינו להלן בלשון ואין נראה, (כ) ראה ראבי"ה ח"א סי' קי"ח.

וכנראה שלשון ואין נראה הוא לשון הר"י, וכ"ה ברא"ש הנ"ל.
(יט) דעת רבינו יוסף הובאה גם במרדכי פ' כיצד מברכין סי' קל"ו, ועיי"ש בפנים.
ומש"כ רבינו יוסף דיי' מיגרר, וקשה דקיימ"ל בברכות לה, ב דטובא גריר ופורתא מיסעד סעיד, תי' בס' שבעת הנרות שעל התשב"ץ, דבפורתא אם מסעד סעיד כש"כ דשייך להקשות קושית הגמרא דנפטרי' פת, וכוונתו מסתמא דכיון שסועד יחשב כדברים הבאים להשביע דדינם כבאים מחמת הסעודה ונפטרים גם מברכה שלפניהם ע"י הפת, ונכון.
(כ) ראה ראבי"ה ח"א סי' קי"ח.

דעל כל משקים יש לברך באמצע סעודה. אבל רבינו תם ור"י⁴⁷ לא היו נוהגין לברך על שום⁴⁸ משקה בתוך הסעודה חוץ מייין וכן נוהגין בצרפת^ט.

[הג"ה] וכן משמע בתלמוד (ברכות מב, א) מדאמר שאני יין הואיל וגורם ברכה לעצמו, משמע הא אבל שאר משקין לא, סמ"ק.

(כא) ומי שמברך על המים⁴⁹ יש לו לברך על כל פעם ופעם דחשיב נמלך. יש רגילים להסיר המפה קודם ברכת המזון, מדאמרינן פרק כיצד מברכין

הגהות חדשות

הואיל וגורם ברכה לעצמו, הלכך בכל ענין שנהנה מן היין מברך בפה"ג למיעוטי שאר משקין. אבל אם שותה אפילו מים טעון ברכה לפנייהם דאין הפת הנאכל פוטר. וכן פסק רבינו דוד ב"ר יואל הלוי, וכן כתב בה"ג מאן דשתי מיא בסעודה יברך זימנא קמייתא ותו לא, מרדכי (פ"ו סי' קלו) (ז. ס.).

ט אם נתנו אל השמש העומד לפני המסובין יין מברך על כל כוס וכוס שנותנין לו שאין שתייתו תלויה ברצונו אלא ברצון המסובים, ע"כ (י).

י ר"י ור"ת (ברכות מא, ב תוד"ה אי הכי) לא נהגו לברך על המים שבתוך המזון דמים (נמצאים) [מובאים] מחמת הסעודה כדאמרינן בעלמא (ב"מ קז, ב) וכולן קיתון של מים ופת של שחרית מבטלתן. הילכך פת פוטר המים כמו שפוטר שאר משקין לבד מן היין, מצאתי (פ"ג).

אבל כשירצה לשתות שכר בתוך הסעודה שותה מעט קודם הסעודה ואין צריך לברך עליו בתוך הסעודה. ואם לא שותה קודם טובל פת במלח או בחומץ ומברך שנ"ב ופוטר השכר כדאיתא פ' כיצד מברכין (מ, ב) על המלח ועל הזמית שנ"ב, ע"כ (פ"ג). ויש אומרים (שאין) [שיש] לברך על המים באמצע הסעודה על כל פעם ופעם דחשיב נמלך דאין אדם שותה מים אלא לצמאון. ולא מסתברא [ל] כלל שידוע הוא שא"א לו לאכול בלא שתייה וכל זמן שהוא אוכל אינו מסיח דעתו מלשתות, והרוצה להסתלק מן הספק קודם נט"י ישב במקום הסעודה ויברך על המים אדעתא לשתות בתוך הסעודה, ע"כ אשרי (פ"ו סי' כט) (י. ז. ס. ט).

בסדורו של רש"י (סי' עה): בסדור רב עמרם גאון השותה מים בתוך סעודתו אפילו פעמים

שינויי נוסחאות

47. וריצ"א (כ.). 48. כל (ח.). 49. צמח הסעודה (ת', פ', ב. ה.).

יד יקותיאל

(כא) דעה זו הובאה במחזור ויטרי סי' ע"ג פרק כיצד מברכין סי' קל"ו הנ"ל וכ"מ בשם רבינו משולם הגדול בתשובותיו, דעתו ברא"ש שם סי' כ"ט עייש"ה כל הסי' והובאה דעה זו בכל הראשונים בסתם דרוב ודו"ק. הסוברים דצריך לברך על מים בתוך ולמעשה ע' בשו"ע או"ח סי' קע"ד סעי' הסעודה ס"ל כן, חוץ מבה"ג הובא במרדכי ז' ששם הובאו במחבר כל הדעות בזה,

(ברכות מב, א) סילק⁵⁰ אסור⁵¹ לאכול, אלמא שהיו רגילין להסיר⁵² השולחן קודם ברכת המזון. ואין נראה, דדווקא בימיהם, שהיה לכל אחד⁵³ שולחן⁵⁴ לפניו, ומסירין לפני הכל ולא מלפני המברך, אבל עתה שכולנו סמוכין⁵⁵ לשולחן אחד, ^(כב) אין נראה לסלק⁵⁶ המפה והלחם עד⁵⁷ אחר ברכת המזון⁵⁸.

טז. בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון, פי' שהיו קובעין עצמן לשתות קודם¹ אכילה, פוטר את היין שהיו שותין בקבע לאחר² שגמרו

הגהות חדשות

ושלוש צריך לברך על כל פעם ופעם, אע"פ שהכוס לפניו דהוה ליה כנמלק, מדאמר ליה רב אידי בר אבין למעט היכא דחגרתיה אומצא הא לאו הכי מברך. ואית רבנן דאמרי כיון דאיכא מיא בסעודתא קמיה ומברך עליו זימנא חדא אין צריך לברך עליו פעם אחרת מידי דהוה אחמרא, וכשהוא שותה מברך שנ"ב ולבסוף בנ"ר^(כב). ובה"ג כתב כמו כן דמים הבאים בתוך הסעודה אין צריך לברך אלא זימנא חדא, וכפסק בה"ג נהגין, עכ"ל רבינו שמחה ⁽¹⁾. יא המברך צריך ליזהר ג"כ שיפרוס מפה ע"ג הפת שעל השולחן בשעת הברכה, וכן היה מנהג ותיקין לכסות הפת בשעה שמברכין בהמ"ז כדי שלא יתבייש הלחם כשאנו מברכין על היין

שינויי נוסחאות

50. השולמן (ג.). 51. לו לאכול (ח.). 52. לסלק (ח. ג. ד. ה. כ.) המפה והשולמן (ב. י.). 53. ואחד (ב. ז. י.). 54. צפני ענמו (ו. ע.). 55. מסוכין (י.). 56. להסיר (ו. ע.). 57. שמצרכין (א. ק.). טז 1. הסעודה (א.). 2. אכילה (ח.).

יד יקותיאל⁵

ומסיק המחבר כי הרוצה להסתלק מן הספק ישב קודם נטילה במקום סעודתו ויברך על דעת לשתות בתוך סעודתו. ומקורו מדברי הגהמ"י ה' ברכות פ"ד אות ט' שכ' שם: "הנה מורי רבינו [הוא רבינו המהר"ם מחבר הספר שלפנינו] שיחי' רגיל כשאין לו יין כדי לברך עליו ולפטור שאר משקין אז הוא מברך על המים קודם ברכת המוציא ונטילת ידים על דעת לשתות עד אחר המזון", עכ"ל, וכ"ה ברא"ש פ' כיצד מברכין סו"ס כ"ט (בלי הזכרת שם רבינו). אבל הרמ"א מעיד שם, כי המנהג שלא לברך על מים ושאר משקין שבתוך הסעודה. ועיי"ש בנו"כ השו"ע שהאריכו למעניתם בדין יי"ש אם צריך לנהוג בו כעצת רבינו, ובמ"ב שם סו"ס קל"ט מעיד דגם בזה נהגו להקל עיי"ש. ^(כב) ע"כ נמצא בסידור רש"י שם וראה גם שם סי' ק"כ וכן במחזור ויטרי סי' נ"ד ובפרדס סי' פ"ד. ההמשך חסר במקורות הנ"ל. ^(כג) כ"ה בכל מקום שהובאו ד' רבינו בת' מהר"ם בתשב"ץ ובהגהמ"י ה' ברכות פ"ז אות מ'. אבל בתו' ברכות שם ד"ה סילק הנוסח אין נאה, ואולי הוא ט"ס בתו' ונשמטה אות ר' מן נראה. ובתו' הרא"ש אי' אין נראה, (ועיין בתו' ריה"ח מש"כ כאן), וברא"ש סי' ל"א כ' אין לסלק, ול' המחבר